

BISERICA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA 1700 – 1764

RADU MOȚOC
Asociația Pro Basarabia și Bucovina – Galați

ROMANIAN CHURCH IN TRANSYLVANIA BETWEEN 1700 – 1764

ABSTRACT

Romanians from Transylvania were for a long time treated as tolerated among the privileged nations of the 18th century. The compromise made by Romanians in 1700 by becoming greek – catholic, didn't bring much changes regarding their status, causing discontent that was expressed by requisitions addressed to Vienna Court who unsuccessfully tried to improve Romanians' status in Transylvania. In order to suppress this discontent, it finally led to demolish 23 monasteries in Fagaras proximity, a deeply anti – religious and barbarian gesture.

Cuvinte cheie: biserică, români, Transilvania.

Keywords: church, romanians, Transylvania.

După anul 1540 se cristalizează mai evident „Uniunea celor trei națiuni: sași, maghiari și secui” și se oficializează cele patru religii: catolică, calvină, luterană și unitariană. Religia ortodoxă a majorității populației, românească, avea un statut de „religie tolerată”. Nobilimea română era și ea exclusă din exercitarea drepturilor constituționale pe temeiul religiei sale ortodoxe.

Instaurarea stăpânirii habsburgice în Transilvania nu aduce importante modificări sistemului politic. Diploma leopoldină din 1691, care constituie actul fundamental al organizării provinciei, menține statutul celor „trei națiuni” și patru „religii recepte”, cu excluderea românilor, cărora li se refuză în continuare accesul de a fi reprezentați în dietă, în funcțiile administrative și juridice ¹.

¹ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 42.

Situația politică și socială a românilor din Transilvania avea să se agraveze, culminând cu cele din secolul al XVIII -lea. Tratamentul aplicat de către sași populației române avea să conducă la nenumărate plângeri adresate împărătesei de la Viena. Academicianul Ștefan Meteș avea să sintetizeze aceste aspecte într-o lucrare, pe care o publică alături de alți cercetători, într-un volum în limba franceză, intitulat *La Transylvanie*, apărut sub auspiciile Academiei Române în anul 1938 ².

Torturile aplicate de saxonii românilor în plin fief princiar erau cumplite, avea să consemneze A. Jakab, într-o lucrare apărută la Budapesta în 1876 ³.

Dintre numeroasele plângeri, este consemnată cea a românilor din valea Rodnei, adresată împărătesei Maria Thereza în anul 1754: „*Saxonii spun că totul aparține orașului Bistrița, munții, pădurile și câmpiile; și pentru asta noi trebuie să le plătim dijmă pe tot ce noi posedăm (...). După bunul lor plac noi trebuie să muncim la vânătorile lor, dacă nu, ei ne prind și ne bat (...), dacă nu putem plăti ne*

² *La Transylvanie*, Ouvrage publié par l'Institut d'Histoire Nationale de Cluj, Académie Roumaine, vol.II, București, 1938, p. 261. Volumul conține 857 de pagini și cuprinde mai multe lucrări scrise de personalități din diferite domenii culturale, precum:

- Laurian Someșan, șef de lucrări la Universitatea din Cluj, „*Structura orografică a Transilvaniei și influența ei asupra vieții poporului*”;
- Sextil Pușcariu, membru al Academiei Române, profesor la Universitatea din Cluj, „*Rolul Transilvaniei în formarea și evoluția limbii române*”;
- Constantin Daicoviciu, conferențiar la Universitatea din Cluj, „*Transilvania în antichitate*”;
- Ioan Lupaș, membru al Academiei Române, profesor la Universitatea din Cluj, „*Realitățile istorice din Voievodatul Transilvaniei din sec. XII – XVI -lea*” și „*Dezagregarea monarhiei Austro - Ungare și eliberarea Transilvaniei*”;
- Ștefan Meteș, membru corespondent al Academiei Române, „*Viața parcursă de români în Transilvania în secolele XVI – XVIII -lea*”;
- Silviu Dragomir, membru al Academiei Române, prof. la Universitatea din Cluj, „*Românii din Transilvania și vechile mișcări de resurrecție națională*”;
- Ioan Moga, „*Lupta românilor din Transilvania pentru emancipare națională*”;
- Coriolan Petranu, prof. de istoria artei la Universitatea din Cluj, „*Arta românească în Transilvania*”;
- Tiberiu Brediceanu, „*Istoria muzicii românești în Transilvania*”;
- Nicolae Drăganu, prof. la Universitatea din Cluj, „*Istoria literaturii române din Transilvania de la origini la sfârșitul secolului al XVIII -lea*”;
- D. Popovici, prof. la Universitatea din Cluj, „*Literatura română din Transilvania în sec. al XIX -lea*”;
- Romulus Vuia, directorul Muzeului etnografic al Transilvaniei, „*Satele românești din Transilvania și Banat*”;
- Dr. Sabin Manuilă, directorul Institutului central de statistică, „*Aspecte demografice din Transilvania*”.

³ *Ibidem*, p. 265.

„garrottent”⁴, ridică „gibets”⁵ în toate orașele; ne închid, ne leagă pietre de picioare, ne torturează până când nu le dai banii”⁶.

În anul 1764 românii din Săliște, aproape de Sibiu, au scris guvernatorului din Transilvania următoarele: „*Consiliul orașului Sibiu ne-au declarat șerbi, în timp ce noi și înaintașii noștri eram liberi sub împărații Leopold și Carol și chiar sub Maria Thereza*”⁷.

Principele Mihail Apaffy I trăgea un semnal de alarmă saxonilor din Sibiu în mai 1676, când le scria: „*Experiența de fiecare zi dovedește că românii sunt o națiune care crește rapid numeric, în timp ce saxonii și ungurii se diminuează în fiecare zi*”. Din acest motiv Apaffy ordona: „*Nu este permis nici unui ungur din Săcădate (localitate aproape de Sibiu – n.n.) să vândă pământ unui român și nici românului să-l cumpere. Cei care până acum au cumpărat, trebuie să-l redea înapoi*”⁸.

Consiliul orașului Turda decidea și el în anul 1712: „*Pentru că valahii se înmulțesc rapid și ne prejudiciază interesele (...), decidem în unanimitate că proprietarii și văduvele din oraș au obligația să expulzeze în timp de opt zile pe toți valahii stabiliți în casele lor sau pe terenul lor, sub pedeapsa unei amenzi de 5 florini*”⁹.

O măsură similară a fost luată de Consiliul din Târgu – Mureș în anul 1759. El avea să consemneze: „*Orice locuitor de origine valahă nu poate cumpăra un teren și să aibă dreptul de posesie pe un teren din oraș. Nu trebuie să i se dea nici teren arabil sau pășune care să fie înglobat în zona orașului. Nici un cetățean nu*

⁴ Garrote = Un instrument de schingiuire prin strangulare. Condamnatul era așezat pe o platformă la care se adăuga un stâlp cu o placă pentru a fi așezat condamnatul. La nivelul gâtului era amplasat un colier din fier, care se strângea în jurul gâtului cu un șurub reglabil, provocând chinuri groaznice (*Le Larousse pour tous*, Claude Augé, Paris, p. 743).

⁵ Gibet = Loc unde se găsesc instrumente de tortură, spânzurători (*Ibidem*, p. 760).

⁶ *La Transylvanie*, p. 265.

⁷ *Ibidem*, p. 266; Jakab, *op.cit.*, pp. 275 – 276.

⁸ *Ibidem*, p. 267; Hurmuzachi, XV, pp. 1363 – 1364, doc. nr. 2495.

⁹ *Ibidem*, p. 269; Orban B., *Torda város és környéke*, Budapest, 1889, p. 271.

trebuie să-i protejeze sau să le ofere de muncă, dar mai ales să nu le dea teren pentru a se instala, trebuie din contra să fie denunțați primarului”¹⁰.

Starea românilor din Transilvania în perioada anilor 1763 – 1764 a fost descrisă și de geologul neamț Haquet: *„Această națiune neglijată și oprimată ocupă cele mai proaste terenuri din toată țara (...). Dacă un sat românesc este amplasat în vecinătatea unei localități saxone sau ungurești, românii nu au permisiunea să se apropie de acestea unde locuiesc națiunile privilegiate (...). Nu voi uita niciodată cuvintele unei bătrâne românce din Șinca Veche care a mărturisit pe patul ei de moarte: <<Mor fericită, pentru că nu las după mine nici o femeie sau copil în sclavie>>. Peste tot unde am locuit în mijlocul lor, am numai dovezi că românii sunt buni. Inima lui se deschide dacă este tratat ca un frate. Am putut observa timp de doi ani, cât am petrecut în mijlocul lor, faptul că am fost tratat cât se poate de civilizată. Ce rău poate cauza ura și indiferența cu care este tratată această națiune altfel atât de mare și strălucitoare”¹¹.*

Un nobil maghiar, Gheorghe Rettegghi, scria într-o cronică în 1761 despre acțiunile temerare ale iobagilor români astfel: *„Am aflat că românii din departamentul Hunedoarei au scris prefectului Ladislau Balogh: <<Noi ne mirăm și întrebăm pentru ce voi ungurii ne opuneți jugul corvoadei, pentru că noi suntem și am fost din totdeauna mai numeroși ca voi și lucru mai important, noi suntem mai vechi ca voi pe acest pământ, noi suntem descendenți din daci>>”.*

Rettegghi, la aflarea acestei explicații date prefectului, avea să-și exprime propriile observații, care pot constitui opinia generală a celor mai mulți nobili maghiari și sași: *„Este o minciună, națiunea română este o colonie romană. Alții au fost dacii și gândesc că nu formau o națiune abjectă fără nimic și fără legi cum sunt acești români. Trebuie să mă gândesc ce vor crede acești români dacă cineva le va inocula asemenea idei, ei ar putea repede să ne extermină, pentru că în Transilvania sunt cu siguranță de zece ori mai mulți români ca unguri”¹².*

¹⁰ *Ibidem*, p. 269; Kolosvari – Ovari, *Corpus Statutorum Municipalium Transylvaniae*, Budapesta, 1885, pp. 156 – 157 și Tr. Popa, *Monographie de la ville de Târgul-Mureș*, 1932, p. 26.

¹¹ *Ibidem*, p. 272; *Reisen durch die nordischen Alpen*, Nürnberg, 1790, pp. 111 – 112.

¹² *Ibidem*, pag. 273; *Revue hongroise Hazánk*, III, Budapesta, 1884, p. 383.

Și totuși românii din Transilvania au rezistat acestor persecuții și injustiții datorită a două suporturi: prima, morală, a doua, conștiința națională. Practicarea îndelungată a religiei ortodoxe, în jurul căreia poporul asupra sa s-a adunat cu multă credință, în care preoții au știut să conserve bunele reguli și obiceiuri religioase, dar să și propage speranța unor zile mai fericite, a constituit un însemnat suport. Un alt factor îl reprezenta limba.

I. Unirea cu biserica romano – catolică.

În primăvara anului 1691 se răspândi vestea prin satele din Ardeal, porunca de a se face jurământ de credință către Leopold I și fiul său Iosif, ales rege al Ungariei. După vechea datină, românii, în frunte cu preoții, au jurat credință urându-le „*pace și sănătate*”¹³.

În același timp, preoții români erau presați să accepte noua stare de lucruri din Transilvania. În 23 august 1692, apare decretul de la Viena, solicitat de ritul catolic, prin care se oferea posibilitatea popilor de rit grecesc să se unească cu biserica romană, drept pentru care vor primi toate privilegiile și drepturile clerului latin – catolic¹⁴.

N. Iorga avea să consemneze foarte sugestiv starea sufletească a românului din perioada respectivă, legată de biserica noastră ortodoxă: „*Ceea ce iubeau ai noștri era ritul, era chiar și magia neînțeleselelor cuvinte slave, în care bănuiau o tainică înrâurire, făcătoare de minuni, erau superstițiile atacate cu furie de regimul superintendenților. Dogma, aceia era mai presus de mințile unor credincioși care erau deprinși a primi pe Dumnezeu prin simțuri și cărora li se înfățișa în loc o rece filozofie teologică*”¹⁵.

Un sinod de două zile s-a ținut în martie 1697, mai mult de tatonare, unde nu au participat decât zece protopopi, pentru că nu a fost o convocare stăruitoare și nici nu s-a anunțat faptul că se va discuta despre noua orientare religioasă. Mitropolitul Teofil a prezentat un adevărat rechizitoriu asupra unui veac de suferințe și umiliri

¹³ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 222.

¹⁴ *Ibidem*, p. 223.

¹⁵ *Ibidem*, p. 224.

din partea calvinilor, care le înlătura icoanele și le disprețuia posturile. Protopopii și preoții au fost foarte precauți în privința ofertei ce se preconiza în mod oficial. Cele patru puncte privind primatul Papei, azima la cuminecătură, Purgatoriul și purcederea Sf. Duh și din Tatăl, nu erau greu de primit, dar au cerut cu toții păstrarea ritului întreg, cu toate datinile, obiceiurile, Pravila, nu dreptul canonic latin și calendarul vechi de care erau legate toate sărbătorile: „*Biserica românească să fie introdusă formal între cele recepte și deci uniții să nu fie priviți ca tolerați, ci ca fii ai patriei. Românii mireni care vor fi uniți cu biserica romană să se înainteze și să se întrebuințeze la tot felul de slujbe, ca și membrii națiunilor și religiilor recepte, și fiii lor să fie primiți fără deosebire la școlile latinești catolice și la fundațiile școlare*”¹⁶.

Această declarație era echivalentă cu o egalitate națională, drept pentru care nimic nu părea prea scump pentru a căpăta recunoașterea noului statut.

Catolicii au dorit ca acest document să fie iscălit de toți protopopii, considerând că iscălitura mitropolitului Teofil și pecetea mitropoliei nu erau suficiente, fără de care nu se putea acorda privilegiul împărătesc. La 10 iunie 1697, numai doisprezece protopopi au semnat și au pus pecetea pe un document redactat în latină, pe care niciunul nu-l înțelegea. Marea majoritate erau din zone unde predomina iobăgia. Lipseau din această învoială protopopiile din Maramureș, Bistrița, Brașov, Sibiu, Mediaș, Sighișoara, Sebeș, Deva, Vințu, Hunedoara, Lugoj și Făgăraș.

Austriecii știau că au ajuns să stăpânească Transilvania în împrejurări foarte discutabile și au constatat sentimentele profund ostile ale sașilor din Brașov, în timp ce nobilii unguri gustaseră o stăpânire cu caracter conștient maghiară în tot secolul al XVII -lea.

Pentru a nu deranja elementele privilegiate de care avea nevoie Curtea imperială, împăratul decretează în 26 august 1699 faptul că românii pot alege ce confesiune doresc. Pentru a grăbi unirea, s-a decis recunoașterea oficială prin decret

¹⁶ *Ibidem*, p. 226.

și instalarea solemnă în scaunul episcopal a lui Atanasie, riscând o ruptură cu domnul muntean, de care s-a ținut cont până atunci ¹⁷.

Dar înainte de instalare era necesară o proclamație de unire a întregului corp bisericesc din toate ținuturile din Transilvania. Acesta era motivul convocării marelui sinod din 4 – 5 septembrie 1700, ținut la Alba – Iulia. *„Mitropolitul a prezentat în deschiderea adunării avantajele unirii cu biserica romană. Cea mai mare parte a clerului s-a arătat dispusă să primească această decizie. Dintre laici, boierii din ținutul Făgărașului se înduplecară fără greutate; dar nu așa lesne și locuitorii comitatului Hunedoarei, ai scaunului Sibiului și ai districtului Brașovului. Cu toate astea, după mai multe argumente produse din partea celorlalți, se înduplecară și ei ”* ¹⁸.

În următoarea zi, pe 5 septembrie 1700, s-a stabilit ca *„pe lângă cele patru puncte să nu se primească nimic; ritualul și disciplina să rămână cum au fost până acum, lăsând din ele numai pe cele ce se vor afla a fi contrare credinței catolice. Se ordonează ca să subscrie Mitropolitul, fiecare protopop înaintea juratului său, doi comisari preoți și trei deputați bătrâni din fiecare sat în numele districtului întreg”*.

Actul ce urma să fie semnat cuprindea următoarele declarații: *„Noi subsemnații, episcopul, protopopii și tot clerul bisericesc românesc din Transilvania și din părțile unite cu dânsa, facem cunoscut prin aceasta tuturor celor ce se cuvine, și mai ales ordinilor țării Transilvaniei; considerând nestatornicia vieții oamenilor și memoria sufletului (de care trebuie să avem cea mai mare grijă dintre toate), am încheiat liberi și de bună voie, din îndemnul lui Dumnezeu, unirea cu biserica romano – catolică, și ne declarăm prin aceasta co – membrii ai Sante Matri biserica romano – catolică, primind, mărturisind și crezând toate cele ce primesc, mărturisesc și cred mai vârtos acele patru puncte, care ne păreau până acum a fi dezbinări, care ni se propun și prin grațiosul decret și prin diploma Maiestății sale imperiale, și prin eminentisimul Arhiepiscop, din care cauză vrem ca și noi **să ne bucurăm de toate acele drepturi și privilegii**, de care se bucură preoții aceiași*

¹⁷ Ibidem, p. 231.

¹⁸ Ioan M. Moldovanu, *Acte sinodale ale bisericii române de Alba Iulia și Făgăraș*, Tomul II, Blaj, 1872, p. 115.

Sante Matri biserici după sfintele canoane și după legile foștilor regi ai Ungariei, așa și noi după numitul decret al Maiestății sale imperiale și a eminentisimului Arhiepiscop, să ne bucurăm de acum înainte ca membrii ai aceleași biserici. Întru mai mare credință și tărie a acestora am întărit acest manifest al nostru cu subscripțiunea mâinii noastre și cu sigiliul sfintei mănăstiri din Alba Iulia și cu sigiliile proprii uzuale.

Alba Iulia, 5 septembrie, anul 1700”.

Au urmat semnăturile a 54 de protopopi și a 1.563 de preoți. Fiecare protopop era nominalizat cu numele și zona pe care o reprezenta. Protopopii din Maramureș au fost consemnați separat ¹⁹.

Trebuie remarcat faptul că la acest sinod au lipsit preoții din zona Făgărașului. Aceștia au mărturisit „*că ei nu-l pot urma pe vlădica spre partea bisericii Apusului și vor izgoni pe oricare din preoți care ar merge pe această cale*”²⁰.

Acesta a fost cel mai mare sinod al românilor din Transilvania de până la acea dată. În afară de protopopi și de preoți, au fost chemați câte trei deputați laici din fiecare sat. A asistat la acest sinod și o mulțime de români din toate părțile Transilvaniei, ca să vadă rezultatul unirii și numai după ce s-au încredințat că ritul și disciplina bisericească vor rămâne neschimbate, ca și mai înainte, se liniștiră și primiră unirea. Istoricii spun că au fost până la 200.000 de familii de români care s-au adunat cu această ocazie ²¹.

Teologul impus avea atribuțiuni speciale, pe lângă cele de a-l spiona și controla pe episcop: fără el nu se putea convoca nici un sobor, vizite în teritoriu, afurisenii, numiri sau mutări de preoți, nici alegerea sau scoaterea de protopop; într-un cuvânt, el controla toate problemele bisericești. Mai mult, acest teolog avea dreptul să îndrepte ce dorea el în cadrul bisericii românești. Episcopul Atanasie a fost obligat să declare că nu va mai avea nici un contact cu domnii Țării Românești

¹⁹ *Ibidem*, pp. 115 – 116.

²⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 232.

²¹ Ioan M. Moldovanu, *op. cit.*, p. 119.

și nici cu clerul din acea țară, iar dacă va primi o scrisoare de la aceștia va fi obligat să o arate mai întâi teologului, considerat sfetnicul său ²².

Instalarea ca episcop a lui Atanasie s-a oficiat la 25 iunie, cu mare pompă, nemaivăzută până la acea dată făcută unui episcop, care, cu puțin timp în urmă, se putea arunca în temniță și bate cu vergile.

Împăratul chiar pomenea în diplomă despre cinstea și prețuirea lui și „*a nației sale*”. Actul, ținut mult timp ascuns, ascundea condițiile și favorurile acordate preoților români de către împărat: „(...) *deosebita iubire chesaro – crăiască față de nația românească, iar mirenii, până la țărani, îndată ce se vor uni, potrivit cu norma ce va hotărâ-o teologul (nu vlădica – n.n.), imediat vor fi scutiți ca făcând parte din Statul catolic și astfel vor fi numărați între State și se vor împărtăși de legile țării și de toate binefacerile; nu ca până acum numai tolerați, ci vor fi deopotrivă cu ceilalți fii ai patriei*” ²³. Din acest motiv, documentul de mare importanță pentru români a fost mult timp ascuns în arhive și negat de autoritățile locale.

II. Episcopul Ioan Micu (Klein) Inochentie.

Ioan Micu, numit **Klein** pentru Viena, care îl ridică la rangul de baron în septembrie 1729, iar pentru a fi făcut episcop a fost nevoie să-l călugărească cu numele de **Inochentie**.

Fără merite deosebite, tânăr student de treizeci și șase de ani, a fost nominalizat de Papă în 13 septembrie 1730 și consacrat în 25 octombrie, dar instalat numai după doi ani, în 28 septembrie 1732. Nimeni nu intuia, avea să afirme N. Iorga, că acest tânăr va deveni un îndârjit luptător, un credincios greu de învins în ceea ce privește idealurile unei națiuni întregi și un om gata să aducă sacrificiul vieții sale însăși, să devină un martir pentru triumful cauzei pe care simțea foarte bine că o întrupează în momentul decisiv pentru această cauză ²⁴.

²² N.Iorga, *op. cit.*, p. 235.

²³ *Ibidem*, pp. 235 – 236.

²⁴ *Ibidem*, p. 260.

El nu apare numai ca șeful unei biserici unite, el știe să se ridice la conștiința de șef al unei națiuni, pentru că în călătoria lui la Viena reușește să smulgă un decret, în 19 martie 1735. Cu mult curaj avea să-și susțină cauza în fața imperialilor prin afirmațiile pline de entuziasm: „*Noi am fost moșneni în acest pământ al crailor încă din vremea lui Traian, înainte ca națiunea săsească să fi intrat în Ardeal, și avem aici până astăzi moșii întregi și sate întregi, și am fost împovărați cu sarcini de tot felul și cu mizerii milenare, ca de la cei mai puternici decât noi. Națiunea noastră nu este inferioară nici uneia din Ardeal, fie prin virtuți, fie prin știință, fie prin pricepere în afaceri (...). Poporul român pe plaiurile acestea ardelene, nu numai că este cu mult cel mai vechi, dar este și cu mult cel mai mare în număr*”²⁵.

Cu tenacitatea de care era capabil, episcopul se prezintă din nou în 1736 la împărat și în dietă cu un alt memoriu, de data asta în numele a 85.857 de familii românești, după recensământul din 1733. El solicita dreptul țaranului de a cere judecata vlădicii, dreptul de a se folosi pe teritoriul sașilor, ca și ceilalți, de păduri, ape și munți, de a exercita și ei meșteșuguri, dreptul de a nu plăti dijma decât preoților și posibilitatea de a-și putea trimite copiii la școală. Aceste solicitări au bulversat dieta, care a reacționat cum era de așteptat din partea privilegiaților: „*Episcopul și clerul unit cer lucruri pe care nimeni nu le-a mai cerut vreodată de la străbunii noștri și nu le va putea cere nici de la urmașii noștri (...). Cer lucruri care de fapt zguduie întreg sistemul acestei țări (...), cer cea ce clerul și plebea valahă, după firea ei bine cunoscută, nu i se cuvine niciodată*”²⁶.

O zi memorabilă, cum avea să o numească N. Iorga, a fost 28 septembrie 1737, în care vlădica Inochentie Klein avea să citească memoriul de protest în sesiunea dietei: „*Fruntașii Ardealului celui cu privilegii văzură ridicându-se înaintea lor, viu, cu toate rănilor sale, și gata să lupte, un popor pe care-l crezură înmormântat întâi sub lespede cu scris unguresc a calvinismului, apoi supt aceia cu nobile formule latine a catolicismului habsburgic. Vlădica vorbea în numele său și al întregii națiuni ce se zice românească în Ardeal. Valachi sau plebs valachica, nu natio, strigară în urletele indignării ungurii calvini, sașii luterani și tovarășii*

²⁵ Ibidem, p. 262.

²⁶ Ibidem, p. 268; Hurmuzaki, XV, pp. 1655 – 1656, doc. nr. MMMLXVI.

catolici de **legea împăratului**. Altfel nu se va citi plângerea. Și vlădica cu demnitatea care îl caracteriza a lăsat-o necitită, mai bine decât să renunțe la această denumire de națiune românească. Nici cuvântul de neam nu a fost lăsat să treacă fără strigăte de indignare”²⁷.

Vlădica a continuat să fie umilit în mai multe diete ardelene, unde fruntașii țării îi afirmau în față că: „nația lui este alcătuită din pribegi și tâlhari, din leneși și mincinoși, care au simulat unirea”. În fața acestor jigniri, o națiune întreagă, în frunte cu clerul, nobili și țărani, s-a adunat în iunie 1744 într-un sinod neobișnuit, o adevărată *adunare națională*, cum avea să o denumească N. Iorga²⁸.

Era pentru prima dată când episcopul Inochentie Klein era chemat la Curte, în 1744, nu pentru a fi consultat și a se face dreptate, cum credea el, ci pentru a fi judecat. Sinodul, asimilat cu noțiunea de *Adunare națională*, avea rolul de a cristaliza un program național ce urma să fie expus la Viena, din care nu lipseau iscăliturile participanților. Dacă nici de data asta Curtea nu va respecta acele drepturi, consemnate unele din ele în cele două leopoldine, „ei sunt hotărâți să se lepede de unire”.

Dintre solicitările noi se poate distinge: „numirea măcar a unui mirean român în guvern (se propune Ionașcu Monea, făgărășean, om cult și bogat – n.n.), primirea celor doi vicari în dietă, și înlăturarea teologului, pe motivul că este **de alt neam și de alt rit**”²⁹.

Sinodul din 1744, la care au fost chemați și țăranii, a fost considerat ca o crimă de stat. După ce i s-au reproșat foarte multe lucruri, care priveau acțiunile legate de modalitatea și conținutul solicitărilor, în noiembrie 1744 Curtea a decis ca episcopul să fie supus unui interogatoriu. El a refuzat cu demnitate să dea lămuriri, știind că pierduse cauza. În aceste condiții el a sperat că va găsi la Roma un sprijin, drept pentru care a plecat în 9 decembrie 1744, dar nu a găsit ce dorea, ci doar un adăpost unde va sta douăzeci de ani, până la moarte, ca pribeg³⁰.

²⁷ *Ibidem*, p. 269.

²⁸ *Ibidem*, p. 271.

²⁹ *Ibidem*, p. 272.

³⁰ *Ibidem*. Ioan Inochentie Micu (Klein) (1692 – 1768) și-a început studiile la școala iezuiților din Sibiu; în 1721 ajunge la Institutul de la Trnava, ca bursier. În 1728 devine

Inochentie Klein era, totuși, în continuare episcop unit, de unde îl excomunică în 12 noiembrie 1746 pe teologul iezuit Balogh, care îi făcuse mult rău. Vicarul este obligat să primească un nou teolog ungur, care este și el excomunicat în 25 august 1747 ³¹.

III. Episcopul Petru Pavel Aron.

În Munții Apuseni, nu departe de Câmpeni, pe valea Arieșului, în comuna Bistra, se naște în 1709 fiul preotului Teodor Aron, care avea să ajungă episcop, purtând numele de Petru Pavel Aron. El este trimis cu bursă de către Inochentie Klein să studieze la Roma filozofia și teologia.

După plecarea episcopului Inochentie la Roma, Aron a fost reținut la Viena până la moartea vicarului episcopal Nicolau Pop, care a intervenit în 23 iunie 1745. În locul acestuia a fost numit, de către episcopul Enochentie, Petru Aron, care a fost întărit oficial de împărăteasa Maria Tereza în 31 august 1745. Vicarul nou ales se întoarce la Blaj pentru a conduce dieceza Făgărașului, unde erau mari frământări.

În data de 28 februarie 1752, Petru Aron a fost numit de împărăteasă episcop, dând poruncă guvernului să publice această numire, invitându-l în același timp la Viena ³². Erudit și cu darul de predicator, odată intrat în casta călugărilor a dus o viață austeră până la limita suportabilității. Chemat la Viena în 1752, avea să rămână până în 16 august 1754, pentru a reglementa toate conflictele și problemele legate de funcționarea ca episcop unit al românilor din Transilvania. Faptul că este obligat să țină lângă el în palatul episcopal un teolog latin, pe care episcopul l-a refuzat cu multă fermitate, a constituit poate cel mai important motiv de neînțelegere. Pentru a se apăra de această umilire, episcopul a motivat faptul că diploma împăratului Carol VI, din 21 august 1738, prin care se impunea obligația de a ține un teolog latin, nu a fost publicată. Cancelaria aulică a scos originalul și chiar

episcop de Făgăraș, fiind instalat în 1732. Acțiunile lui depășesc problemele religioase cu care se confruntau românii din Ardeal, ele devenind un program politic de luptă a românilor din Transilvania, care stă la originea Școlii Ardelene.

³¹ *Ibidem*, p. 280.

³² Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1763*, Tipografia Seminarului Aerhidiecesan, Blaj, 1902, pp. 6 – 8.

mai mult, a prezentat și actul prin care Inochentie a acceptat în final un teolog latin în preajma sa. Cu toate acestea, episcopul Aron a refuzat în continuare să primească un teolog, susținând faptul că nu poate fi obligat pe linie politică imperială.

După o absență de doi ani și șase luni din Ardeal, a fost primit cu tot onorul în dietă, la 13 septembrie 1754. În prezența sinodului întrunit la Blaj, la 12 noiembrie 1754, i-au fost citite bulele papale și diploma imperială de numire³³.

Cumpătat și sărac pentru sine, fără zgomot și strălucirea luptelor politice ale înaintașului său, a lucrat neobosit pentru neamul românesc pe câmpul culturii naționale. Dorea să înființeze școli pentru tinerii care nu aveau nici un institut cultural, să întemeieze un seminar pentru formarea unui cler educat, care să fie în stare să mântuiască sufletele și să promoveze opera de emancipare națională. Dar dorea și o tipografie cu care să răspândească învățătura solidă în toate țările locuite de români³⁴.

IV. Dominația Mitropoliei Sârbe asupra credincioșilor români din Transilvania.

Sârbii, pentru credința cu care au luptat în războaie alături de austrieci, merituau după viziunea Vienei o răsplată, care s-a manifestat prin „*atribuirea acestei nații de coloniști toată ortodoxia din statele împărătești*”. Astfel, biserica sârbească își întinde stăpânirea și în teritoriile curat românești, precum Caransebeșul. Tot dintre sârbi au fost aleși episcopii care au păstorit peste românii din Transilvania, de rit grecesc, precum Nicolae Dimitrievici, Maxim Nestorovici și Eftimie Damianovici.

Spre deosebire de români, sârbii din imperiul austriac aveau foarte multe privilegii acordate prin decret, precum alegerea Mitropolitului de către preoți și mireni. Acesta avea dreptul de a sfinți și pune episcopi, de a sfinți mănăstiri și de a zidi biserici, folosirea calendarului vechi; cu alte cuvinte, era independent. Clerul sârbesc era scutit de a plăti orice contribuție, nimeni nu avea dreptul să aresteze un

³³ *Ibidem*, p. 34.

³⁴ *Ibidem*, pp. 36 – 37.

preot sârb, în afara de un decret împărătesc. Aceste privilegii puteau fi considerate ca ale unui stat bisericesc aflat pe teritoriul regatului ungar.

Mitropolii sârbi, după obținerea privilegiilor din 1690 și 1691, au început a-și aroga drepturi asupra tuturor creștinilor greco – orientali din întreaga monarhie habsburgică, indiferent de naționalitatea acestora.

Mitropolia sârbească de la Viena a solicitat recunoașterea jurisdicției sale bisericești și asupra Transilvaniei, bazându-se pe rezoluțiile congresului național sârbesc din 23 martie 1753, care stipulau faptul că în Transilvania au fost episcopi sârbi, precum Sava Brancovici. Cu alte cuvinte, supunerea românilor sub ierarhia sârbească, cu scopul de a rupe orice legătură de comunicare cu episcopii din Țările Române. Așa avea să apară conflictul dintre episcopul Aron de la Blaj și mitropolitul sârb Nenadovics de la Viena ³⁵.

Contra bisericii unite, românii de rit grecesc (neuniții) au declanșat anumite tulburări în 1755, care au început din Săliște, de lângă Sibiu, și au cuprins zona Sebeșului și Țara Făgărașului, cu Mândra, Șinca, Toderița și Grid.

Izbucnirea războiului de șapte ani (1756 – 1763) cu Frederic al II -lea al Prusiei, a determinat o oarecare toleranță a împărătesei, de a reacționa mai dur asupra mitropolitului sârb. Profitând de această slăbiciune, la 10 iulie 1756 s-a convocat sinodul sârbesc la Carlovăț, unde au fost invitați și românii neuniți din Brașov, Făgăraș și Hălmașiu. Concluziile acestui sinod aveau să fie transmise la Viena în 14 septembrie 1756, din care rezultă legitimitatea *„amestecului bisericii sârbești în afacerile neuniților din Transilvania, care numai atunci se vor liniști când vor ajunge sub jurisdicția ei”* ³⁶.

V. Înființarea episcopatului neunit din Transilvania.

Conferința ministerială convocată în 19 august 1758, în dorința de a restabili ordinea în Transilvania, a oferit posibilitatea baronului Bathenstein – președinte al deputaților din Transilvania –, să propună ca soluție liniștitoare *„acordarea românilor neuniți a unui mitropolit al Transilvaniei care să fie investit cu aceiași*

³⁵ *Ibidem*, p. 94.

³⁶ *Ibidem*, pp. 107 – 111.

jurisdicție asupra poporului român ce o are mitropolitul sârbesc din Carlovăț asupra credincioșilor săi (...). Noul episcop nu trebuie să fie ales de clerul și poporul românesc, ci să fie numit de Maiestatea Sa pe baza propunerilor ce s-ar face de deputați". Barthenstein face chiar o propunere pentru demnitatea de episcop al neuniților din Transilvania, în persoana episcopului sârb de la biserica Sfântul Andrei din Budapesta, Dionisie.

Unitate de păreri nu caracteriza în acest caz oficialitățile din Transilvania. Propunerea făcută de Barthenstein a fost îmbrățișată și de cancelarul aulic de stat, contele Kaunitz, care a susținut că *"Orice siluire a conștiinței este în contra ființei creștine, în contra prudenței de stat și chiar în contra minții sănătoase"*³⁷.

Contra acestei propuneri s-a arătat contele Ulfeld, fost cancelar, care considera că *„alegerea unui episcop neunit ar duce la prăbușirea uniunii stabilită de fericitul împărat Leopold"*³⁸.

Atât de convingătoare a putut fi părerea contelui Kaunitz asupra Mariei Tereza, care era caracterizată de A. Bunea ca fiind cu mult bun simț, încât după numai trei zile, în 13 octombrie 1758, împărăteasa să scrie cu mâna sa hotărârea definitivă: *„Chestiunea de a se numi un episcop exempt pentru Transilvania, o aprob; deci prim-mareșalul de curte are să ia în secret dispozițiile și să redacteze instrucțiunile pentru ca lucrul să se poată curând efectua"*³⁹.

În această perioadă tulburările religioase se amplificau în Transilvania. Venirea preotului Ioan, născut în Aciliu, o comună nu departe de Săliștea Sibiului, care a studiat teologia la Moscova, a coincis cu nemulțumirile românilor ortodocși, în perioada anilor 1756 – 1758. Se pare că acest preot îndemna pe români să scoată din biserici preoții uniți și să instaleze alții neuniți, sugerând în același timp că această acțiune era autorizată de împărăteasă, ceea ce era greu de crezut, totuși⁴⁰.

În urma acestor acțiuni, românii neuniți au ocupat cu forța bisericile unite și le-au dat preoților neuniți, care erau sfințiți în Țara Românească și la sârbi.

³⁷ *Ibidem*, pp. 131 – 132. A. Bunea citează drept sursă: Hurmuzaki, *Documente*, VII, pp. 19–20.

³⁸ *Ibidem*, pp. 129 – 130.

³⁹ *Ibidem*, p. 132.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 134 – 138.

Dificultățile întâmpinate de înființarea episcopiei neunite erau în primul rând de natură administrativă. Delimitarea parohiilor și credincioșii era urgența care trebuia rezolvată. Curtea de la Viena a recurs la un *decret de toleranță*, emis în 13 iulie 1759, prin care iartă tuturor pedepsele meritate pentru delikte săvârșite până la publicarea acestui decret și acordă o toleranță religioasă pentru a înceta cearta și neînțelegerile..

Guvernul constată, în 7 octombrie 1759, că acest decret de toleranță nu a fost explicat poporului român, cu toate intențiile împărătesei, drept pentru care decide ca în districte comisarii să explice în fiecare sat înțelesul acelui decret de toleranță. Este prevăzută și dispoziția prin care „*cei ce s-au lepădat de unire înainte de publicarea decretului de toleranță și vreau să rămână neuniți, să fie îndatorați ca, în 15 zile, să restituie uniților bisericile, porțiunile canonice, oratoriile și beneficiile, căci altfel nu se vor face părtași toleranței*”. Se constată că în loc de liniștea preconizată spiritele se tulbură și mai tare în urma unei mișcări revoluționare condusă de călugărul Sofronie ⁴¹.

VI. Mișcarea antiunionistă a călugărului Sofronie.

Călugărul Sofronie era născut în localitatea Cioara din comitatul Hunedoarei. Numele lui de botez era Stan și de familie Popovici. A petrecut mai mult timp în Țara Românească, unde se presupune că ar fi urmat anumite studii teologice elementare, după care s-a călugărit. Revine în comuna natală, unde îl găsim călugăr neunit în anul 1756.

Din Zarand avea să declanșeze acea mișcare de protest și revoltă, care a zguduit din temelie biserica unită ⁴².

Împărăteasa încearcă printr-o proclamație să delimiteze comunele neunite, care este emisă în 21 martie 1760, pentru prima dată în limba română, fiind tipărită la Blaj. Documentul se referă la 158 de comune din comitatele Alba și Hunedoara, districtul Făgăraș, scaunele Sibiului, Sebeșului și Orăștiei, unde bisericile uniților fuseseră ocupate de neuniți și obligați prin această proclamație să le returneze

⁴¹ *Ibidem*, pp. 166 – 170.

⁴² *Ibidem*, pp. 172 – 174.

necon condiționat. Pentru a liniști spiritele înfierbântate, guvernul a dat un ordin în 9 aprilie 1760 să elibereze pe toți preoții neuniți, cu promisiunea scrisă că nu vor mai tulbura *sfânta unire* și pacea publică.

Poporul asculta de călugărul Sofronie ca de un rege, care îi îndemna în continuare să preia bisericile uniților, așa cum în cursul lunilor aprilie și mai 1760 au fost alungați preoții uniți din mai multe comune (13 citate) din zona Albei Iulia.

Această revoltă avea și un motiv politic, pentru că românii sperau să obțină și acele privilegii politice și sociale de care se bucurau sârbii în imperiul austriac și cele trei națiuni privilegiate în Transilvania. Sufletele românilor erau aprinse de dorul de libertate, așa cum nu după mult timp Horia, Cloșca și Crișan aveau să-i conducă spre aceleași idealuri. Numai că revolta condusă de călugărul Sofronie era îndreptată din păcate tot contra românilor, pe când revoluția lui Horia era îndreptată contra asupritorilor. Un alt punct comun al acestor două revolte, la o distanță de numai 20 de ani, îl constituie centrul lor de comandă, Zlatna și Abrud.

Situația era atât de gravă, încât Curtea de la Viena, din lipsa trupelor insuficiente în Transilvania, fiind în plin război cu Prusia, a decretat în 20 octombrie 1760 un ordin adresat guvernului din Transilvania, prin care impunea modul de adresare față de călugărul Sofronie „*salvus conductus*”, nutrind speranța că-l vor domoli ⁴³.

Astfel, în anul 1760, ca urmare a acestei revolte, biserica românească unită cu Roma din Transilvania a fost distrusă în întregime. În această acțiune nu trebuie neglijată și contribuția discretă a calvinilor, luteranilor și unitarienilor, care se bucurau de lovitura dată catolicilor. Bucuria acestora era motivată și de faptul că românii ar fi avut acces la o episcopie bine dotată, așezăminte culturale puternice, care în final ar fi dus cu siguranță la ridicarea conștiinței naționale și ar fi solicitat cu și mai mare vigoare ca națiunea română să devină a patra națiune politică în Transilvania.

Echilibratul cancelar Kaunitz a sfătuit împărăteasa să numească o comisie aulică, cu reședința la Sibiu, sprijinită și de armată, care „*să asculte plângerile celor*

⁴³ *Ibidem*, p. 193.

revoltați și dacă ar fi posibil cu mijloace blânde să facă odată pace”. Guvernul transilvănean a primit în acest sens decretul emis în data de 20 octombrie 1760, dar care nu a avut nici un efect, pentru că războiul cu Prusia nu încetase încă. Numai în 12 martie 1761 s-a ținut la Viena o conferință ministerială, sub președinția mareșalului de curte, contele Ulfeld, la care a luat parte cancelarul aulic transilvan, contele Gavrilă Bethlen, și proaspătul numit comandant al trupelor austriece în Transilvania, generalul de cavalerie Nicolae Adolf baron de Buccow. Decizia finală a fost ca acest general să se deplaseze imediat în Transilvania, fiind însoțit de doi consilieri germani: baronul Dietrich și baronul Möringer. Plecarea generalului, însoțit de o trupă importantă din diferite regimente și cu baterii de artilerie, a fost hotărâtă de împărăteasă prin decretul din 13 martie 1761 ⁴⁴.

Generalul Buccow avea să ajungă în Transilvania numai în ziua de 30 martie cu misiunea:

- de a reinstala preoții uniți în casele lor;
- de a împărți bisericile între uniți și neuniți;
- de a îndruma poporul la ordine și liniște;
- de a delimita drepturile între uniți și neuniți;
- unde nu se poate rezolva cu mijloace blânde, să se recurgă la forța militară.

În mod ostentativ, aceste trupe au fost concentrate în Sebeș, Sibiu, Brașov, Aiud și Bistrița. Imediat după sosirea generalului la Sibiu, o delegație de 40 români din zona Sibiului a prezentat acestuia un memoriu cu toate solicitările lor:

- să fie scoși de sub jurisdicția episcopului și preoților uniți;
- să li se trimită un episcop cu binecuvântarea și voia mitropolitului din Carlovăț, adică nu un episcop exempt, cum intenționa Curtea de la Viena;
- să se elibereze din temniță Oprea Miclăuș din Săliște, popa Mucenic din Sibiel, popa Ioan din Galiș și popa Tunsul din Sad;
- preoții neuniți să fie scutiți de contribuție;
- să se dea în posesia lor toate bisericile și averea lor;

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 204 – 205.

- să nu mai fie persecutați și întemnițați pentru religie, cum s-a întâmplat de 17 ani;
- să li se restituie toate taxele încasate pentru tulburările înscenate;
- călugărul Sofronie să nu fie prigonit, dându-i posibilitatea să se deplaseze liber prin țară;
- să li se permită a-și sfinți preoții în țările vecine, până când își vor căpăta episcop.

Generalul a primit memoriul, îndemnându-i să stea liniștiți până când vor începe lucrările comisiei împuternicită de împărăteasă ⁴⁵.

Prima acțiune întreprinsă de generalul Buccow a fost o proclamație din 9 aprilie 1761, scrisă în limba română, pe care A. Bunea o reproduce în întregime. În esență, Buccow motivează această declarație cu scopul: „*să audă toate plânsurile și să întrebe despre neodihna norodului rumânesc, care s-au auzit în țară de o vreme încoace*” ⁴⁶.

Pentru a delimita teritorial și numărul enoriașilor din cele două religii, Buccow poruncește, odată cu proclamația din 9 aprilie, și două evidențe minuțioase, pe care le vor face organele politice și separat protopopii uniți, pentru a le putea confrunta. Această evidență trebuia să precizeze: în care comune enoriașii s-au lepădat de unire? câți profesează biserica unită și câți cea neunită? Studiul conține și precizările referitoare la data când s-au construit bisericile, înainte sau după unire, cine a contribuit cu bani sau lucru la clădirea bisericilor.

Cei care aveau această sarcină trebuiau să meargă din sat în sat și să întrebe personal pe fiecare credincios de care biserică aparține: de cea unită sau neunită ? Odată cu intrare în funcție a comisiei, la 30 martie 1761, cei care se declară aderenți unirii nu mai au voie să treacă la neuniți pentru că vor fi aspru pedepsiți.

Sofronie a stat câteva zile la Sibiu, timp în care generalul Buccow l-a mai domolit poate și cu anumite amenințări grave, în timp ce deputații neuniți au iscălit un document din care rezulta că vor fi tolerați în religia lor și dacă vor fi ascultători

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 206 – 207.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 207.

vor obține în scurt timp un episcop neunit. Călugărul s-a întors în Zlatna, unde a mai convocat câteva sinoade, dintre care cel mai mare s-a ținut în luna mai 1761.

Comisia a lucrat în continuare la inventarierea bisericilor și a enoriașilor. Au fost elaborate și anumite principii sau criterii pentru a se putea lua anumite decizii privind destinația bisericilor.

Un bun exemplu al eficienței cu care lucra comisia, îl constituie comuna Săliște, unde, în 15 mai 1761, s-a restituit uniților biserica veche, iar românilor neuniți biserica nouă.

Dar au fost și situații în care locuitorii unui sat s-au împotrivit modului cum au fost împărțite bisericile. În acele cazuri generalul Buccow și-a impus decizia cu forța militară, cum a fost în Vizocna, de lângă Sibiu, unde poporul nu a vrut să cedeze de bună voie biserica în posesia uniților. Biserica fusese construită în anul 1500 și reclădită de Constantin Brâncoveanu în 1701, după care a fost restaurată și zugrăvită de uniți în 1723.

Un caz special, prin consecințele ce au urmat, ca urmare a refuzului de a ceda biserica greco – catolicilor, îl constituie biserica din Făgăraș, care a devenit din 1721 catedrală, cu semnificație aparte pentru întreaga comunitate a bisericii unite cu Roma. Biserica, preluată de credincioșii ortodocși, a fost construită de domnitorul C. Brâncoveanu și constituia o ctitorie protejată în continuare de urmașii Brâncoveanului, care au intervenit în 29 mai 1761 la generalul Buccow, pentru a fi ocrotită și lăsată cultului grecesc ⁴⁷.

Rezistența făgărășenilor în fața deciziei de a preda cheile acestei biserici, a determinat pe Buccow să dispună pedepsirea acestor răzvrătiți prin spânzurare în piața Făgărașului. Episcopul Aron, care îl însoțea pe general, împreună cu Nicolae Bethlen, care deținea cetatea Făgărașului, l-au convins să renunțe la această măsură extremă. Răzvrătiții au fost pedepsiți cu amenzi și bătăi serioase. Contrar principiilor stabilite, Buccow a înăsprit pedeapsa cu decizia de a anula dreptul neuniților să-și poată ridica o biserică în Făgăraș și interdicția de a ține slujbe în alte locuri, inclusiv case particulare, cu alte cuvinte de a avea preot de rit grecesc în acest oraș. Indicația

⁴⁷ *Ibidem*, p. 216. N. Iorga a descifrat din corespondența episcopului Novacovici această scrisoare de intervenție a prințului Brâncoveanu, adresată generalului Buccow.

era ca enoriașii de rit grecesc să meargă într-un sat vecin, Beclean, unde biserica a fost retrocedată neuniților de acolo.

Așa au ajuns făgărășenii, al cărui cult fusese doar tolerat după 1700 și care era practicat într-o casă privată, să-și piardă acest drept, fiind obligați pe ascuns să-și țină un preot cu care mergeau la biserica din Galați, care era mai aproape decât Beclean. Permișiunea de a-și construi o biserică, făgărășenii aveau să o primească numai în 1782 ⁴⁸.

Generalul Buccow a continuat misiunea lui, mergând în Brașov, unde în perioada 12 – 22 iunie 1761 îl găsim însoțit de episcopul sârb Dionisie. Era cunoscut faptul că brașovenii de rit grecesc erau dependenți de Mitropolia din București, de unde veneau „*averi în secret*”, motiv pentru care nu doreau un episcop neunit exempt.

Turneul de pacificare întreprins de Buccow a continuat la Mediaș în luna iunie 1761. Călugărul Sofronie, văzând cu câtă energie acționează generalul Buccow, a fost nevoit să se ascundă, simțindu-se vinovat că nu a respectat toate cele convenite cu generalul.

Buccow a înțeles faptul că în anumite mănăstiri călugării misionari ai lui Sofronie deveniseră „*cuib de adăpost*”, care circulau prin ținuturile învecinate „*tulburând liniștea poporului*”. Din acest motiv, în iunie 1761 a decis ca unele mănăstiri să fie desființate.

Era timpul ca împărăteasa să revină la intenția de a numi un episcop pentru românii ortodocși neuniți, pentru a liniști spiritele în Transilvania. Singurul candidat, verificat în acțiunile unde a fost solicitat de Buccow, era sârbul Dionisie Novacovici, episcop de Budapesta. Împărăteasa, prin decretul din 13 iulie 1761, l-a investit pe Dionisie în scaunul de episcop al românilor din Transilvania de rit grecesc, asigurându-i reședința în Șcheii Brașovului, unde urma să fie instalat de generalul Buccow ⁴⁹.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 217.

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 226, 228 – 229.

Episcopul Dionisie a sosit la Brașov în 26 august 1761, unde a venit și Buccow, proaspăt numit consilier intim de stat pentru meritele câștigate în Transilvania. Instalarea episcopului s-a efectuat cu tot fastul în 4 septembrie 1761 ⁵⁰.

Această evidență a separării celor două religii (unită cu Roma sau neunită), practicate de români, avea să continue și în anul 1762 cu mari dificultăți, pentru că exista o instabilitate a populației privind ce religie să adopte ⁵¹.

Pentru că războiul cu Prusia nu se încheiase și Maria Tereza era într-o mare dificultate financiară, fiind obligată să se împrumute cu 18 milioane și să introducă noi impozite, nou înființata episcopie a românilor de rit grecesc, la inițiativa episcopului Dionisie, a decis în semn de recunoștință „*să contribuie prin colectare de bani în favoarea împărătesei*”. Pentru această colectă, fiecare cap de familie a fost taxat – dacă era sărac, cu 30 cruceri, și dacă era mai bogat, cu 60 cruceri. Astfel, s-a colectat prin biserică suma de 100.000 fl., care a reprezentat o mare bucurie pentru împărăteasă ⁵².

Maria Tereza a considerat necesar să stabilească anumite reguli de organizare a bisericii de rit grecesc, cu precizarea celor 11 condiții impuse episcopului, în ideea de a o face inofensivă pentru biserica greco – catolică. În acest scop, a emis un decret pe care l-a semnat în data de 6 noiembrie 1762. În Transilvania, după constituția țării, sunt numai 4 religii recunoscute, din care face parte și religia greco – catolică, care funcționează în baza legilor din 1744, fiind parte componentă a religiei romano – catolice, **în timp ce biserica de rit grecesc neunit este numai tolerată** ⁵³.

Acest decret arată cât de înjositor era tratat poporul român, care nu a acceptat să treacă sub dominația catolică, decret valabil în toată perioada secolului al XVIII -lea, fiind adoptat și de împăratul Francisc, prin instrucțiunilor date la 21 decembrie 1810 ⁵⁴.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 229.

⁵¹ *Ibidem*, p. 232.

⁵² *Ibidem*, p. 241.

⁵³ *Ibidem*, pp. 247 – 249.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 250 și 252.

Episcopul Dionisie s-a retras la Budapeste în anul 1767, unde a decedat, în 8 decembrie același an.

VII. Dărmarea mănăstirilor din Transilvania (Districtul Făgărașului).

Mănăstirile românești din Transilvania au fost totdeauna prigonite, mai ales în perioada principilor calvini. Din acest motiv nu s-a putut dezvolta o viață monahală puternică, cum era în Țările Române. Mănăstirile din Transilvania, în perioada respectivă erau de mici dimensiuni, unele fiind schituri izolate ascunse prin munți. Toate aceste mănăstiri nu erau construite pe o proprietate dăruită de cineva pentru acest scop, ele fiind doar tolerate pe pământurile unor privați. Din acest motiv, cele mai multe s-au înființat de-a lungul lanțului Carpatic din munții Făgărașului. Modestia lor era reflectată și datorită lipsei unor resurse financiare, dar mai ales datorită statutului de biserică tolerată, care oricând putea să fie desființată, fără nici o despăgubire. Ele constituiau și un refugiu pentru călugării care practicau această penitență curată, dar stăteau și cu ușile deschise credincioșilor, care constituiau de multe ori singura lor sursă de supraviețuire. Un caz aparte îl reprezintă mănăstirea ctitorită de Constantin Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, care va fi tratată separat.

Arhivele comitatului Făgăraș, care au fost consultate de A. Bunea înainte de 1902, au păstrat situația celor 23 mănăstiri, cu localizarea acestora, averea mobilă de care dispuneau și numărul călugărilor. Considerăm prezentarea acestor mănăstiri, care au fost distruse violent, ca o datorie morală minimă, pe care o facem în memoria românilor ortodocși, mireni și clerici, care au suferit atâtea umilințe și nedreptăți în perioada semnalată:

1. În **Comăna de sus**, pe pământul boierului Ioan Maniu, se afla o mănăstire cu 6 călugări și o călugăriță bătrână. Averea mobilă era compusă din trei cai, 2 stupi și fânețe pentru două care de fân. Starețul mănăstirii era Dionisie;

2. În **Șinca – Veche** era o mănăstire pe pământul boieresc al călugărului Popa Maniu. Erau 4 călugări și 2 călugărițe, cu o avere mobilă constând într-un cal, o vacă cu lapte, 9 stupi și fânețe pentru două care;

3. Mănăstirea din **Șinca – Nouă** era pe un loc fiscal care aparținea iobagului Popa Avram, care vizitase Ierusalimul și era călugăr la mănăstire cu alți 5 călugări și o călugăriță. Avea mobilă compusă dintr-un cal și 9 stupi;

4. În **Șercăița**, mănăstirea era construită pe pământ fiscal și era condusă de un stareț Iosif. Erau 3 călugări și o călugăriță, iar averea mobilă consta dintr-un bou, patru cai, trei vaci și pământ pentru patru care cu fân;

5. Mănăstirea din **Bucium** era amplasată pe proprietatea baronului Alvinczi și avea stareț pe călugărul Isaia. Erau 6 călugări și o călugăriță bătrână. Aveau: 5 vaci, 13 stupi cu albine, un cal orb și pământ pentru un car cu fân;

6. La **Berivoi**, pe proprietatea „*respectabilului domn Iosif Boeriu*”, se afla o mănăstire care avea stareț pe bătrânul preot Gherasie. În total, erau 5 călugări și 8 călugărițe. Doi călugări aveau vârsta de peste 100 de ani. Dețineau un modest inventar compus dintr-un cal, 3 vaci și 10 stupi cu albine;

7. Pe proprietatea principesei Cantacuzino, care o moștenise de la Ștefan Vodă Cantacuzino, la **Recea superioară** era o mănăstire cu 3 călugări și o călugăriță. Starețul mănăstirii era preotul Popa Leonte;

8. O altă mănăstire se afla la **Recea inferioară**, pe un teren sătesc, care avea un călugăr bătrân, Popa Onofrei, și 2 călugărițe;

9. Pe un loc fiscal, la **Dejani** era o mănăstire cu un călugăr, Ioan, și 2 călugărițe. Dețineau doar un cal;

10. Tot pe un pământ fiscal, la **Breaza superioară** s-a construit o mănăstire cu 5 călugări, care avea stareț pe călugărul Dionisie. Nu dețineau decât o vacă;

11. La **Breaza inferioară** era numai o călugăriță bătrână de 70 ani;

12. O mănăstire izolată de la **Netot** era slujită de călugărul Popa Niculae;

13. Pe proprietatea familiei boierului Paller din **Lisa** era o mănăstire cu doi călugări;

14. La **Sâmbăta de Jos**, se afla o mănăstire care era slujită de 4 călugări, dintre care unul era starețul Ioanichie. Dețineau: 2 cai, 2 vaci, 2 junci, un bou, 30 capre și 4 stupi. Domnitorul Constantin Brâncoveanu cumpărase satul Sâmbăta de Jos de la guvernatorul Banffy George cu 1.000 galbeni. Așa se explică faptul că această mănăstire avea o situație materială mult mai bună decât toate celelalte;

15. Pe proprietatea unui boier din satul **Drăgușul superior**, se afla o mănăstire cu 9 călugări, care dețineau 2 cai, 4 vaci, 4 junci, 10 stupi cu albine;

16. La **Drăgușul inferior**, pe proprietatea boierului Tămaș Codrea și a fiscului, exista o mănăstire cu 3 călugări, 8 călugărițe și starețul Varlaam. Averea consemnată credem prea sumar, era compusă numai din 6 stupi și două care cu fân, care erau destinate cu siguranță unor vite, care nu apar semnalate;

17. Pe proprietatea fiscului din **Viștea de Sus**, era o mănăstire cu 3 călugări și 5 călugărițe, care aveau stareț pe bătrânul preot Pahona. Dețineau un cal, 12 stupi cu albine și teren pentru 2 care cu fân;

18. În **Viștea de Jos**, pe proprietatea unui boier, mănăstirea avea stareț pe Lăluț Bogoslov și 3 călugări. Aveau 20 capre, 7 stupi cu albine și teren pentru 2 care cu *cucuruz* (porumb);

19. Un caz special îl constituie mănăstirea de la **Arpașul de Jos**, așezată pe proprietatea contelui Teleki. Starețul mănăstirii era preotul Ioan, care funcționa alături de 5 călugări și 6 călugărițe. Averea mănăstirii era comparabilă cu cea de la Sâmbăta de Jos: 2 cai, 9 vaci, 2 boi, 12 junci, 7 capre, 17 stupi cu albine, pământ pentru 2 care cu porumb;

20. Mănăstirea de la **Arpașul de Sus** era tot pe proprietatea contelui Adam Teleki și avea un stareț, în persoana preotului Anania, și alți trei călugări. Dețineau 2 vaci, o vițică și 4 stupi cu albine;

21. La **Cârțișoara** lui Badea Cârțan era o mănăstire cu numai 2 călugări și un stareț, preotul Simion. Dețineau doar o vacă;

22. Pe proprietatea comunală din **Scoreiu** exista o mănăstire condusă de preotul Halmagiu, cu 8 călugări și o călugăriță. Averea mobilă era compusă din 5 boi, 5 cai, 4 vaci, 15 capre și 18 stupi cu albine. Tot la Scoreiu, era atașată la mănăstire, pe pământ fiscal, o gospodărie condusă de un alt călugăr, care administra 4 boi, 2 cai, 8 vaci, 4 junci, 40 oi, 12 porci și 15 stupi;

23. Mănăstirea de la **Porumbacul de Jos** avea stareț pe călugărul Ilie, cu 3 călugări și o călugăriță. Tot ce dețineau era compus dintr-un cal, o vacă, 2 boi, 2 oi și 8 stupi cu albine.

În 1755 numai trei mănăstiri din districtul Făgăraşului erau destinate călugărilor neuniţi: două erau cele de la Şinca şi a treia era cea de la Sâmbăta de Sus.

În timpul revoltei condusă de călugărul Sofronie, toate aceste mănăstiri au trecut la ritul grecesc. Din acest motiv generalul Buccow, preşedintele comisiei aulice care luase cele mai radicale *măsuri de pacificare a ţării*, a ordonat ca toate să fie rase de pe faţa pământului, prin ardere şi dărâmare. Ordinul a fost executat în 13 iunie 1761 de către căpitanul suprem al cetăţii Făgăraşului, contele Nicolau Bethlen.